

нець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: «ФОРМУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ УВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З
ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ»

Виконав: магістрантка 2 курсу,
KorLb1–M18z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньою програмою
"Логопедія. Спеціальна психологія"
Гузак Діна Петрівна

Керівник: Гевчук Н.С., кандидат
психологічних наук

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНЕ БАЧЕННЯ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ	7
1.1. Науково-теоретична сутність поняття "увага"	7
1.2. Закономірності розвитку властивостей уваги у дошкільників з типовим психофізичним розвитком	16
1.3. Особливості розвитку властивостей уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення	19
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ УВАГИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	22
2.1. Методика дослідження властивостей уваги у дітей дошкільного віку	22
2.2. Аналіз матеріалів дослідження.....	31
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ УВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	38
3.1. Забезпечення навчально-корекційного процесу	38
3.2. Методика формування властивостей уваги у дошкільників з порушеннями мовлення.....	47
3.3. Аналіз результатів формувального навчання.....	59
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	87

ВСТУП

Актуальність теми. Успішність організації навчально-виховного процесу у дошкільних закладах, залежить від стану сформованості у дітей їх пізнавальної сфери, основна роль, відповідно належить розвитку властивостей уваги. Недостатній розвиток властивостей уваги, особливо у дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку, спричиняє окремі труднощі у момент сприймання, засвоєння та переробці інформації, впливає на опанування дітьми знань, умінь та навичок (Н. Гаврилова, С. Конопляста, Т. Сак, Н. Пахомова, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Увагу як компонент пізнавальної активності вивчали в межах загально-теоретичних психологічних (Т. Дуткевич, Ю. Трофімов, О. Цигипало та ін.), педагогічних (Л. Виготський, О. Леонтев та ін.), та фізіологічних (Л. Бадалян, Ю. Биков, О. Лурія, Е. Хомська) підходів; у дітей з типовим психофізичним розвитком (Л. Василенко Р. Павелків, В. Поліщук, М. Савчин та ін.) та в межах вивчення психічних процесів у дітей з порушеннями мовлення (Н. Гаврилова, С. Конопляста, Р. Мартинова, Н. Пахомова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун, О. Трошин); атиповим розвитком (Ю. Бугера, В. Шорохова та ін.).

Окреслені проблеми обумовлюють актуальність здійснення дослідження на тему **«Формування властивостей уваги у дошкільників з порушеннями мовлення»**.

Мета дослідження – розробити та апробувати методи навчально-корекційної роботи спрямовані на формування властивостей уваги в дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити аналіз наукових джерел з зазначеної проблеми, та визначити, особливості розвитку властивостей уваги у дітей дошкільного віку з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення.

2. Визначити методи діагностики та експериментально дослідити особливості розвитку властивостей уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення (ФНМ, ФФНМ та ЗНМ (III рівня)).

3. Визначити методи формування властивостей уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Експериментально перевірити ефективність проведеної навчально-корекційної роботи.

Об'єкт дослідження – процес розвитку властивостей уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – особливості формування властивостей уваги у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення (ФНМ, ФФНМ та ЗНМ (III-рівня)).

Методи дослідження: – *теоретичні:* порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми дослідження для визначення теоретичних засад і основних підходів щодо визначення сутності уваги, її діагностики та корекції;

– *емпіричні:* дослідження властивостей уваги у дітей дошкільного віку за методиками Р. Немова: стійкість, продуктивність уваги – методика «Знайди і викресли»; розподіл, переключення уваги – методика «Простав значки»; об'єм уваги – методика «Запам'ятай і розстав крапки»; вибірковість уваги – методика «Знайди предмети»; концентрація уваги – методика «Лабіринт»; констатувальний та формувальний експеримент;

– *методи математичної статистики:* кількісний та якісний аналіз одержаних під час експерименту емпіричних даних; χ^2 критерій Пірсона.

Теоретичне значення. Розширено поняття «уваги», охарактеризовано властивості уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення (ФНМ, ФФНМ та ЗНМ (III-рівня)) та подано порівняльний аналіз довільної уваги у дошкільників з типовим психофізичним розвитком та з порушеннями мовлення.

Практичне значення результатів дослідження полягає в апробації психологічного інструментарію діагностики особливостей розвитку

властивостей уваги у дітей дошкільного віку. Описана навчально-коркційна методика може бути використана у роботі логопеда, психолога, вихователя логопедичної групи та груп з інклюзивної форми навчання.

Апробація результатів дослідження. Наукові результати проведеного дослідження були здійснені на базі закладів дошкільної освіти № 20, 23 м. Кам'янця-Подільського Хмельницької області. Дослідженням було охоплено 40 дітей дошкільного віку, з них: діти з типовим мовленнєвим розвитком – 20 і 20 – з ПМР.

Публікації. Основні теоретичні положення магістерської роботи, відображені в одноосібній науковій публікації «Особливості логопедичної роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку» у збірнику: Актуальні проблеми корекційної педагогіки і психології та реабілітації: матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (з міжнародною участю). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 103 – 105

Структура наукової роботи. Наукова робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (75 найменувань), додатків (10 сторінок). У роботі вміщено 9 таблиць, 13 графіків, 3 рисунка. Загальний обсяг наукової роботи – 95 сторінок, з них 79 сторінки – основного тексту.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведеного теоретичного та експериментального дослідження дали змогу сформулювати наступні висновки:

1. Визначено за аналізом наукової загальної та спеціальної літератури, що увага формує орієнтовну і контрольну функції. Встановлено, що існують такі види уваги: мимовільна, довільна та післядовільна. Увага є складною функціональною структурою, утвореною взаємозв'язками її структурних особливостей. До них належать стійкість, концентрація, розподіл, переключення і обсяг уваги.

2. Розкрито, що властивості уваги у дошкільників з типовим розвитком зазнають суттєвих змін. У дошкільників з порушеннями мовлення увага характеризується нестійкістю, низьким рівнем довільності, спостерігається її зниженість, такі діти швидко втомлюються, часто відволікаються, не можуть зосередитись на завданні.

Проаналізовано та сформовано діагностичний матеріал, який направлено на дослідження у дітей дошкільного віку з типовим розвитком та ПМР - переключення, продуктивності, розподілу, стійкості, об'єму та рівню розвитку та фонематичної уваги.

3. Виявлено, що більшість дітей дошкільного віку без мовленнєвих патологій мали високий (у середньому –53%) та середній (у середньому – 43,3%) розвиток властивостей уваги. Краще виконували завдання на продуктивність, стійкість, об'єм та фонематичне сприйняття. У де яких дітей концентрація, переключеність та знаходиться на стадії формування.

Встановлено, що у старших дошкільників з порушеннями мовлення низький (41,7%) та середній (59,2%) рівень розвитку властивостей уваги. Високий рівень уваги спостерігався у 31,7% дітей з ФНМ.

Доведено, що складні порушення мовлення взаємопов'язані з порушеннями властивостями уваги. У дошкільників з ПМР існують проблеми з

розподілом та переключенням уваги, особливо це проявляється при тяжких мовленнєвих порушеннях. Спостерігався низький рівень фонематичної уваги (36,2%).

4. Проаналізовано принципи роботи, завдання, головні цілі, шляхи, форми, етапи та зміст навчально-корекційної роботи. Повторне дослідження доводило про значні зміни у дошкільників ЕГ після формувального експерименту. У цій категорії дітей значно знизився показник, високого (до формувального експерименту 12,7%, після 32,2%), середнього (до формувального експерименту 44,3%, після 37%), низького (до формувального експерименту 41,7%, після 11%) рівня розвитку уваги.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань окресленої проблеми. Перспективою для подальшого вивчення уваги у дітей-логопатів є урахування мовленнєвого дизонтогенезу (у дітей з дизартрією, ринолалією, алалією та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ануфриева А. Ф. Как преодолеть трудности в обучении. Психодиагностические таблицы. Психодиагностические методики. Коррекционные упражнения / А. Ф. Ануфриева, С. Н. Костромина. – М. : Ось-89, 1999. – 224 с.
2. Астафьев С. В. Психофизиологические показатели уровня внимания : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.02 / МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 2003. 258 с.
3. Ахтамьянова И. И. Регуляция и саморегуляция внимания учащихся : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07. Москва, 1986. 16 с.
4. Барташнікова І. А. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності у дітей 5-6 років. Тернопіль : Навч. книга-Богдан, 2006. 40 с.
5. Белкин А. С. Основы возрастной педагогики : учеб. пособие для студентов / А. С. Белкин. – М. : Академия, 2000. – 192 с.
6. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва : Педагогика, 1989. С. 5-6.
7. Бех І. Д. Довільна поведінка школяра як мета виховання / І. Д. Бех // Рідна школа. – 1993. – № 9. – С. 29–32.
8. Бех І. Д. Довільна поведінка школяра як мета виховання / І. Д. Бех // Рідна школа. – 1993. – № 9. – С. 29–32.
9. Белова О. Б. Особливості розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням / Олена Борисівна Белова // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 9. – С. 54–64.
10. Большой психологический словарь / сост. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. 3-е изд. Москва : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. 633 с.

11. Братусь Б. С. Деятельностный подход в психологии: проблемы и перспективы. Москва : АПН РСФСР, 1990. 180 с.
12. Бугера Ю. Ю. Порівняльна характеристика розвитку уваги у нормально розвинених та молодших школярів з розумовою відсталістю у процесі навчальної діяльності // Наук. вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Психологічні науки : зб. наук. пр. / відп. ред. Н.О. Євдокимова. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2015. №1. С. 11 - 16.
13. Бурменская Г. В. Возможности планомерного развития познавательных процессов у дошкольника : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Бурменская Г. В. ; МГУ им. М. В. Ломоносова. Москва, 1978. 23 с.
14. Варій М. Й. Навчальний посібник/Варій М.Й. – 2-ге видан., випр. і доп. – К.: "Центр учбової літератури", 2007.
15. Вишневская В. П. Особенности развития внимания в условиях автоматизированной обучающей системы (АОС) : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19. 00.07 / Минск. гос. пед. ин-т. Минск, 1991. 21 с.
16. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. – К. : Радянська школа, 1976. – 270 с.
17. Волкова Т. Н. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги. Донецьк : БАО, 2006. 240 с.
18. Вопросы психологии внимания : сб. ст. / редкол.: И. В. Страхов и др. Саратов, 1974. Вып. 6. 73 с.
19. Воробей А. А. Диагностика и коррекция внимания младших школьников : учеб.-метод. пособие / Кемеров. обл. ин-т усовершенствования учителей. Кемерово, 1991. 33 с.
20. Воронин А. Н. Методики диагностики свойств внимания // Методы психологической диагностики. Москва, 1993. Вып. 1. С. 16 - 27.

21. Выготский Л. С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте // Хрестоматия по вниманию / под ред. А. Н. Леонтьева, А. А. Пузыря. Москва, 1976. С. 113 - 129.
22. Выготский Л. С. Развитие высших форм внимания в детском возрасте // Хрестоматия по вниманию / под ред. А. Н. Леонтьева, А. А. Пузыря. Москва, 1976. С. 113 - 129.
23. Гаврилова Н. С. Психологічна характеристика дітей з ЗНМ порушенням пізнавальної сфери кінетичного типу / Н. С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець- Подільський : Аксіома, 2008. – Вип. X. –С. 306–310.
24. Гальперин П. Я. К проблеме внимания / П. Я. Гальперин // Хрестоматия по психологии / под ред. А. В. Петровского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1987. – С. 169–175.
25. Гиппенрейтер Ю. Б. Деятельность и внимание // А. Н. Леонтьев и современная психология / под ред. Запорожца А. В. и др. Москва, 1983. С. 165 - 177.
26. Гоноболин Ф. Н. Воспитание внимания учащихся. Москва : Изд-во МГУ, 1974. 100 с.
27. Горбач М. С. Психологические основы воспитания внимания у первоклассников в процессе учебы : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01. Киев, 1952. 19 с.
28. Дефектологічний словник : навч. посіб. / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Київ : Леся, 2011. 528 с.
29. Добрынин Н.Ф. О теории и воспитании внимания / Н.Ф. Добрынин // Хрестоматия по вниманию / под ред. А. Н. Леонтьева, А. А. Пузыря и В. Я. Романова. –М. : Изд-во Московского ун-та, 1976. – С. 243–258.

30. Дормашев Ю.Б., Романов В.Я. Психология внимания: Учебник. –3-е изд., исправ. – М.: МПСИ: Фринта, 2002.
31. Дубровинская Н. В. Нейрофизиологические механизмы внимания: онтогенетическое исследование : монографія. Ленинград : Наука, 1985. 144 с.
32. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій і практикум) : навч. посібник. – Кам'янець-Подільський : Буйницький О. А., 2006. – 320 с.
33. Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – С. 441.
34. Загальна Психологія : Навчальний Посібник / Варій М. Й. - 2-Ге Видан., Випр. I Доп. - К.: «Центр Учбової Літератури», 2007.- 968 С. 673ст.
35. Калягин В. А. Психология лиц с нарушениями речи / В. А. Калягин, Т. С. Овчинникова. – СПб. : КАРО, 2007. – 544 с.
36. Керівництво практичного психолога. Готовність до школи: розвиваючі програми / За ред. І.В. Дубровиной. - М., 1995. Яковлева Є.Л. Діагностика та корекція уваги і пам'яті школярів // Маркова А.К., Лідерса А.Г.,
37. Крайг Г. Психология развития. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 628 с.
38. Левитина С.С. Можноли управлять вниманием школьника? – М.: Изд-во "Знание", 1980.
39. Леонтьев А. Н. О диагностических методах психологического исследования школьников / А. Н. Леонтьев, А. Р. Лурия, А. А. Смирнов // Советская педагогика. – 1968 . –№7. – С. 65–77.
40. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / В. А. Липа. – Славянск : Моторин Б. И., 2012. – 386 с.
41. Логопсихологія : навч. посібник / С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак ; за ред. М. К. Шеремет. – К. : Знання, 2010. – 293 с.
42. Лурия А. Р. Внимание и память. Москва : Просвещение, 1975. 260 с.

43. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Л. О. Люблінська. – К. : Вища школа, 1974. – 456 с.
44. Макагонова А. А. Распределение внимания в связи с особенностями нервной деятельности : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.0. Москва, 1954. 14 с.
45. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посібник / С. Д. Максименко, В.О. Соловієнко. – К. : МАУП, 2000. – 256с.
46. Марьянович А. Т. Методика исследования динамики внимания // Вопросы психологии. 1983. № 2. С. 129 - 132.
47. Матюхина М. В. Возрастная и педагогическая психология : учеб. пособие / М. В. Матюхина, Т. С. Михальчик, Н. Ф. Прокина и др.; под ред. М. В. Гамезо и др. – М. : Просвещение, 1984. – 256 с.
48. Машталь О. Лучшие методики развития внимания у детей : 1000 тестов, заданий и упражнений. Санкт-Петербург : Наука и Техника, 2008. 304 с.
49. Миронова С. П., О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева. Основи корекційної педагогіки : навч.-метод. посіб. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка Кам'янець-Подільський. Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2010. 264 с.
50. Мухина В. С. Возрастная психология. Москва : Владос, 2000. 453с.
51. Нейрофизиологические механизмы внимания : хрестоматия / под ред. Хомской Е. Д. Москва : Изд-во МГУ, 1979. 298 с.
52. Немов Р. С. Психология : учебник для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3 кн. / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М. : ВЛАДОС, 2001.– Кн. 3 : Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики. – 640 с.
53. Несух Ю. Розвиток пізнавальних процесів дітей молодшого та середнього шкільного віку. – К.: Шкільний світ, 2008.

54. Нужнова С. В. Применение статистических методов в психологии – педагогических исследованиях : Учебное пособие / Сост. С.В. Нужнова. – Троицкий филиал ГОУ ВПО «ЧелГУ». – Троицк, 2005. – 120 с.
55. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы. – М. : Тривола, 1995. – С. 84.
56. Общая психология / под ред. А. В. Петровского. – М. : Педагогика, 1986. – 461 с.
57. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посібник / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. – К. : Академвидав, 2010. – 432 с.
58. Пахомова Н. Г. Методологічні основи та структурні компоненти педагогічних технологій корекційної роботи / Н. Г. Пахомова // Зб. наук. праць Кам'янець-Поділ. Нац. ун-ту імені Івана Огієнка / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Вип. XV. Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. С. 81–85.
59. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія / Н. Г. Пахомова, М. М. Кононова – Полтава : АСМІ, 2015 – 389 с.
60. Петровский А.В. Общая психология /под ред. А.В. Петровского. – М., 1986.
61. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. -3-те вид., стереотип. – К. : Либідь, 2001. – 560с.
62. Светлова И. Внимание / И. Светлова. – М. : Эксмо, 2003. – 48 с. : ил. я («Божья коровка»).
63. Скрипченко О. В., Л. В Долинська, З. В. Огороднійчук Та Інші, Підручник Загальна Психологія, Ст. 441
64. Сушко В.В. Психологічна програма для учнів початкової школи “Формування довільності і зосередженості” // Практична психологія і соціальна робота. - 2007. - № 11. - С.46-52

65. Тарасун В. В. Логодидактика : навч. посібник для вищ. навч. закладів. – К. : Вид-во нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 348 с.
66. Трошин О. В. Логопсихология : учеб. пособие / О. В. Трошин, Е. В. Жулина. – М. : Сфера, 2005. – 256 с.
67. Угарова Г. М. Возрастная динамика свойств внимания дошкольников и младших школьников : дис. ... канд. психол. наук : спец. возрастная и пед. психология / МПГУ. Москва, 1994. 220 с.
68. Узнадзе Д. Н. Психологические исследования / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1966. – 452 с.
69. Хомская Е. Д. Нейропсихология / Е. Д. Хомская. – 4-е изд. – СПб. : Питер, 2005. – 496 с.
70. Хохліна О. П. Методологічні й теоретичні основи психології : навч. посіб. / Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. 232 с.
71. Хрестоматия по вниманию / под ред. А. Н. Леонтьева. Москва : Изд-во МГУ, 1976. 305с.
72. Худик В. А. Диагностика детского развития : методы исследования. Киев : Освіта, 1992. 220 с.
73. Чяпас В. Й. Детерминация основных свойств внимания : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / НИИ педагогики УССР. Киев, 1987. 18 с.
74. Экспериментальное исследование внимания / под ред. Баскаковой И. Л. Москва, 1970. 235 с.
75. Элькин Д. Г. Новая книга о внимании // Вопросы психологии. 1974. № 4. С. 165 - 166.